

Mohay Tamás

“VIRÁG JÉZUS BENNE VAN...”

Magyar imák Moldvából

1991-ben a Kolozsvári Egyetemen alig egy évvel korábban megalakult Néprajzi Csoport (a Péntek János vezette Magyar Filológiai Tanszéken) egy több éves kutatást indított el Moldvában azzal a céllal, hogy összehangolt munkával, kérdőíves módszerrel és hagyományos néprajzi gyűjtéssel az eddigi ismereteknél többet és mélyebbet hozzon felszínre arról, amit e helyen egyszerűen csak a moldvai csángók identitásának nevezek (tartózkodva ezúttal a bővebb kifejtéstől, amint-hogy a kutatás részletesebb ismertetésétől, amit annak vezetője, Pozsony Ferenc részben már megtett, részben ezután fog megtenni). Hogy ez a kérdéskör és ez a kutatás milyen lényegbevágó problémákat céloz meg, azt senki számára nem kell bizonygatni, aki csak egy kicsit is ismeri az eddigi nyelvészeti, néprajzi, történelmi tanulmányokat a moldvai csángókról. Az is bizonyos, hogy a kutatás szervezői, nem minden hátsó gondolat nélkül, a helybeli szakemberek és diákok mellé meghívtak magyarországiakat is, hogy az ő – a mi – tapasztalataink is hasznosulhassanak a munka során. Ennek a jól szervezett munkának és gyümölcsöző együttműködésnek egyik részletét adom közre ezeken a lapokon – tartózkodva attól, hogy ebben lássam a kérdéskör magját, de bízva abban, hogy néhány mégoly vázlatos és hevenyészett megjegyzés is adhat valamit eddigi ismereteinkhez.

A Pusztinában, Frumós:ában és más falvakban töltött néhány nap alatt egy tucatnál több úgynevezett archaikus népi imádság, valamint ugyanannyi bevett egyházi imádság került hangszalagra majd papírra. Nem árt, ha röviden mögé nézünk egy ilyen, sokak számára talán nem is figyelemfelkeltő mondatnak, nem nélkülözve bizonyos személyes vonatkozásokat sem. Annál kevésbé, hiszen az imádság messzemenően *személyes* vonatkozásokkal telezsúfolt közlés, ha tetszik, “műfaja” a népköltészetnek. Aki imádkozik, lénye egészével fordul egy nála nagyobb Személy felé, akár megfogalmazza ezt egyfajta teológiai nyelven, akár nem. Aki imádkozik, az tanulta az imádságot, mégpedig – akár az “archaikusakat”, akár az “egyháziakat” legtöbbször családban, anyától, testvértől, nővértől, utóbb rokontól, s csak végül másoktól, falubeliektől. Minden megtanult szöveg – kimondva vagy kimondatlanul – személyekhez fűződő emlékek sorát idézheti föl, s ezáltal imádkoznak együtt generációk, amikor valaki leül az ágya szélére, hogy maga elé mormolja kedves szövegeit. Idősebb imádkozók nyilván tanították is már imádságaikat gyermekeiknek, unokáiknak, s

amikor az ágy szélére ülnek, talán az is eszükbe jut, hogy azok bizony már nem mondják ezeket, pedig hányszor fogadkoztak gyermekkorukban... Vagy talán ki is gúnyolták őket utóbb, mondván, ezek gyerekes vagy öregasszonyos dörösegek, amit csak elhagyni érdemes. Emlékek, személyes viszonyok egész hálója: ki tudja, hogy beletekinthes-e ezekbe egy idegen? Mert hogy a néprajzi gyűjtő – akár erdélyi, akár távolabbi – idegen Moldvában, az nem kétséges. Akkor is az, ha egy nyelven beszél a megszólítottakkal, akkor is az, ha más nyelven szólalnak meg először. Ha egymás szavait némi ráhangolódás után meg is értik, ki tudja, megérthetik-e egymás szavai mögött mindazt, ami ott rejtezik? S ki tudja, hogyan választódnak ki egy-egy faluban – s nem csak Moldvában – azok az emberek, akik hajlandók szóba állni az idegennel, akik hajlandók végigmenni velük az utcán mások szeme láttára, akik hajlandók beereszteni őket a házukba, s akik – megint csak némi ráhangolódás után – hajlandók beereszteni őket oda, ahol legszűkebb családi emlékeik, legszentebb érzéseik vannak: imádságaik világába? Mindezzel arra szeretném fölhívni a figyelmet, hogy korántsem tartható “természetes”-nek, hogy egyáltalán megismerhetjük mások – számunkra idegenek, még ha igen sokra tartott és féltve óvott – által imádkozott imádságokat. Ha ilyeneket megismerhetünk, akkor azok nem csak szövegi jellegzetességeik okán válhatnak értékké, hanem azáltal is, hogy a személyes viszonyokba való betekintés tapasztalata által olyan kontextusokat hordoznak, amelyek azután problémák és kérdések egész sorát vetik föl.

Talán éppen ez, a *szövegek* értéke – akár balladák, akár siratók, akár más műfajok –, vagy éppenséggel a tárgyak szépsége, s az, hogy “megállnak” önmagukban, teszi azt, hogy oly keveset tudunk mindarról, ami *szövegek körül* van Moldvában. Mindenki tudja, hogy a moldvai csángók katolikusok, azt is, hogy identitásuk egy fő összetevője éppen ez – de hogy hogyan és miképp élik meg a hétköznapokban katolikus vallásukat, hitük mit alakít életükön, arról vajmi keveset tudunk. Vannak talán, akik sokat tudnak erről, de ők is jobbnak látják, ha megtartják maguknak tudásukat. Nemrég például Török Zsuzsa közölt a Szociológia c. folyóiratban (1990.3-4.sz.) tanulmányt “Kultúra és szakralitás a moldvai csángóknál” címmel, amit több éves munkával gyűjtött anyag alapján írt meg – eredetileg szakdolgozatnak vallásszociológiából. Az írás viszont csupán a megfigyelések tömör, tényszerű közlésére szorítkozik, semmiféle apparátust (szakirodalmat, hivatkozásokat, értelmezési keretet, falvakat, adatközlőket) nem köt az orunkra. Gyanítható, hogy sokat tudhat a moldvai vallásos életéről a *Moldvai csángó magyarok* c. fényképalbum szerzője, Csoma Gergely, talán Péterbence Anikó is, aki “Moldovának szép tájaind...” címmel rendezte sajtó alá az 1992. évi csángó konferencián elhangzott előa-

dásokat (sajnos, nyersebb formában, mint az kívánatos lett volna). Csak sejthető, hogy Bosnyák Sándor, aki Folklór Archívum 12. köteteként közreadta a moldvai csángók hiedelemvilágáról szóló, szövegeket tartalmazó gyűjtését, szintén tudhat valamit a témáról, de apróbb cikkeket leszámítva ezt sosem adta közre. Ilyen körülmények között úgy gondolom, érdemes szövegeket közölni akkor is, ha azok nem egy módszeres és kiterjedt kutatómunka gyümölcsei. Megkockázatom a gondolatot: hátha azoknak is kedvük támad a publikációhoz, akik eddig magukat, anyagukat vagy beszélgetőtársaikat féltették, s meghúzódtak a biztos homályban.

Amióta Erdélyi Zsuzsanna idestova huszonöt éve Somogyban meghalotta az első, számára addig ismeretlen archaikus imádságot, azóta a néhány év alatt ezrével összegyűjtött szövegek polgárjogot nyert műfajjá váltak a folklorisztikában, és ismertté lettek annak határain messze túl is: Erdélyi Zsuzsanna *Hegyet hágék, lőtőt lépék* c. nagyszabású válogatása három kiadásban jelent meg, irodalomtörténészek, költők, nyelvészek, folkloristák figyeltek fel rá, és sorra jelentek meg mások imádságyűjteményei és közlései kötetekben és folyóiratokban. Minderről ma már a *Magyar néprajz* c. kézikönyvsorozat *Népköltészet* c. kötetében (Bp. 1988) olvashatunk, a lassacskán tudománytörténetté változó idők bemutatása mellett igen alapos történeti és motivikus elemzést is. Újabban az archaikus imák jellegzetes "Aki ezt az imádságot elmondja..." kezdetű záradékairól tett közzé Erdélyi Zsuzsanna elmélyült tanulmányt (In: Boldogasszony ága. Tanulmányok a népi vallásosság köréből. Bp. 1991, Szent István Társulat). Széles nemzetközi kitekintéssel a 13. századig követte vissza ezeknek a teológiai szempontból elfogadhatatlan ígéreteknek az eredetét, és úgy találta, hogy azok forrásvidékét nemcsak az évszázadokkal ezelőtti színhagyományban, hanem az egyházi tekintéllyel megerősített, pápák, szentek személyéhez kapcsolt imádságokban, búcsúkiáltások engedélyezésében is kereshetjük. Ehhez Alszeghy Zoltán jezsuita teológus és egyháztörténész tette hozzá, hogy a népi formulák és a búcsú-formulák egyaránt egy középkori, még nem differenciált teológiai gondolatkomplexumra mennek vissza, ahol tisztán látták, hogy a megbocsátásnak a megtérés és a feloldozás egyaránt feltétele; ám évszázadok hosszú során át formálódott a vezeklés, ill. helyettesítésének gyakorlata, s ebben a kánonjogi szemlélet is szerepet játszott, ami feltételeket és eredményeket rögzített. A mai népi imák kétségkívül költői nyelven szólnak Istenhez és hozzánk. Alszeghy gondolatát tovább idézve: "ebben a nyelvi struktúrában kell értelmezni azt az állítást is, hogy 'aki ezt az imát napjában háromszor elmondja, üdvözülni'. A mondat csak azt jelenti, hogy aki élő hittel állhatatosan így imádkozik, remélheti, hogy elnyeri a kegyelmet, aminek segítségével majd csak betölti az üdvösség többi feltételét is.

Nem az öreg parasztasszonyok hibáznak, akik ezt a záradékot hívó reménységgel ismétlik, hanem a pedáns teológus, aki a mondatot úgy értelmezi és bírálja, mintha a zsinati kánon nyelvén volna megfogalmazva, amiben minden szónak önálló, teljes jelentése van.” (Vádlottak padján. In: Boldogasszony ága. i.m. 22-23.)

Az imádságok költői nyelvéről, jelelgetességeiről itt talán nem kell többet szólni, annál inkább a közölt szövegek jelentőségéről, valamint néhány különösségükről. A *Hegyet hágék, lőtőt lépék* már jópár ráolvasás és imaszöveget tartalmazhatott a magyar nyelvterület keleti széléről, a moldvai csángóktól. A hét ráolvasás, nyolc archaikus ima, öt középkori egyházi irodalommal kapcsolatot mutató szöveg és négy kántáló ének körülbelül felerészt származik Tolnába áttelepített moldvaiaktól, másik felét főként Kallós Zoltán és Tátray Barna (álnév?) rögzítette az 50-es-60-as években. A hetvenes-nyolcvanas években az egyre nehezedő körülmények ellenére ugyan jópáran jártak Moldvában, de imádságokat vagy nem is gyűjtöttek, vagy ha gyűjtöttek is, nem közölték őket. Bosnyák Sándor *A moldvai magyarok hitvilága* c. munkájában (Folklor Archívum, 12. Bp. 1980) találunk néhányat, azután pedig csak Tánczos Vilmos tett közzé hármat a *Művelődésben* (1991/2-3.). Mindez egymagában is indokoltá teheti tíz újabb archaikus ima közlését akkor is, ha nem hosszas és alapos gyűjtésből származnak.

Közismert tény, hogy a moldvai csángók soha nem tartoztak magyar állami és egyházi fenhatóság alá. Kész csoda, hogy magyar nyelvüket évszázados elszigeteltségükben is megtartották, s hogy ma több tízezerre tehető azok száma, akik Moldvában magyarul beszélnek. A csoda indokolja a csodálatot, de nem feledtetheti el azt sem, hogy a moldvai csángók évszázadok óta gyakorlatilag folyamatosan (ha koronként változó mértékben is) hagyják el magyar nyelvüket és válnak román nyelvűvé. Nyelvüknél erősebben ragaszkodnak vallásukhoz: a ma gyakran használt fogalommal élve identitásuk magvát nem az etnikus (magyar) hanem vallási (római katolikus) azonosságtudat adja. Hogy a kettő hogyan kapcsolódik össze, arról az eddigi kutatások szinte csak benyomásokat rögzítettek; ezek azt sugallják, hogy nemcsak falvanként, hanem családonként, sőt családtagonként, s még azonbelül is élethelyzetekként változik a magyar-csángó-román-katolikus mivolt összetétele.

Jópár moldvai faluban már senki sem tud magyarul; románul mondják magukat katolikusnak és/vagy magyarnak (l. “Moldovának szép tájaind...” Bp. 1992. Halász Péter és Pozsony Ferenc tanulmányait.)

Mi, akik Magyarországon vagy Erdélyben évszázadok óta igyekeztünk azon, hogy törökkel, némettel szemben kiformáljuk saját kulturális arculatunkat, hozzá politikai kereteinket, egész nemzeti mivoltunkat, nehezen

értjük meg és fogadjuk el az effajta keveredéseket és változásokat. Ők viszont ott Moldvában, akik mindezekben nem mentek keresztül, nyelvükön kívül nemigen tudják közös történelmi élményekhez kötni magyarságukat. Ugyanakkor nem mentek keresztül sem a protestantizmus hatásain, sem az újabb kori szekularizáción – ezért ők azt értik (vagy értenék) meg nehezen, hogyan lehet a magyarok számára olyan közömbös egymással való közösségükben az, hogy ki katolikus, ki nem; egyáltalán, hogy lehet az, hogy valaki nem vet keresztet és nem imádkozik egy templomban, csak bemegy és nézelődik. Moldva a 17-19. században missziós terület volt, ahová Róma küldött papokat: olaszokat, lengyeleket, horvátokat, bosnyákokat, s mellettük csak elvétve kerülhettek magyarok is. Az utóbbi évtizedekben a román egyházi igazgatás (iași-i egyházmegye, bukaresti érsekség) csak román papok működését engedélyezi Moldvában, s minden nyilvános egyházi szertartás nyelve csak a román lehet. A moldvai csángók, azok is, akik a leginkább magyarnak tartják magukat, románul olvasják a Bibliát (nehezen is értenék magyarul – s ha fordítani kezdenek egy román Bibliából, azt mi értenék nehezen), román énekeskönyveik vannak, és természetesen, hogy a román ima jön a szájukra, ha otthon a gyerekeiket tanítják. Persze, imádkoznak magyarul is otthon, családi körben, halottvirrasztóban, egyszer-egyszer talán a temetés pap nélküli részében is; de nagyot tévedne az, aki ebben az összes moldvai csángó magyar mivoltának végső bizonyítékát látná.

A magyar imádságok alkalmazásáról, használatáról, alkalmairól ugyancsak alig tudunk valamit (nemcsak Moldvában, de itthon sem). Biztosan csak abban lehetünk, hogy az egyházi használattól távol *minden* magyar imádság a szóhasználatban él. Azok is, amiket a mi számunkra az egyházi tekintély és a napi liturgikus gyakorlat rögzít és egységesít. Nincs olyan imádság, amely Moldvában ugyanúgy hangzana, ahogy a mai magyar egyházi nyelv ismeri. Ennek alátámasztására és figyelemfölkeltésül közlök két Miatyánkot is (1-2.sz.). Hozzátehetem, hogy öt embertől ötféle változatban hallottam, s valószínű, hogy ugyanaz az ember is mondja többféleképpen. Csűry Bálint 1930-ban közölt egy “csángó miatyánk”-ot (amely eltér az itteniektől), és annak eredetét nyomozva azt találta, hogy az nem vezethető vissza a régi bibliafordításokra, hanem egy azoktól különböző közkeletű változatra, amelyet a Peer-kódex őrzött meg, s amely 16-17. századi katekizmusokban tér vissza (1. Magyar Nyelv XXVI. k. 170-172 l.). Ebben latinus szórenddel szerepel a kérés: “mi kenyerünköt minden napiat adjad nekünk ma”. További eredetkérdések sorakoztathatók fel a sokféle Miatyánk-szöveg alaposabb megismerésével (hiszen Csűry Bálint maga nem kérdezett ill. talált más változatokat).

A templomon kívüli magyar nyelvű imádsághagyományban az "archaikus" és a másutt liturgikus vagy egyházi imák sokkal szorosabban kapcsolódnak össze, mint másutt a magyar nyelvterületen. Azt ugyan az eddigi közlések sejtetni engedik, hogy az archaikus imák rendszerint társulnak Miatyánkkal, Üdvözléggel, egyéb imákkal (l. pl. Lengyel Ágnes: Fejezet egy Nógrád megyei falu (Terény) vallási néprajzából: Napi imarend. Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 1989. 341-365.). Moldvában viszont a magyar Miatyánk éppúgy nem hangozhat el a templomban, mint ahogy Somogyban egy "Én felkelek én ágyamból" kezdetű archaikus ima. László Erzsébet néni az archaikus imákat Miatyánk, Üdvözlégység, Hiszekegy, Gyómon Uram Istenemnek, a tízparancsolat, az egyház öt parancsolata, a hét szentség és a hét főbűn után mondta el; anyósa pedig a parancsolatokat és szentségeket az archaikus imák után sorolta fel, hozzá kapcsolva még egyéb imákat is.

A "Dicsőséges szent aranyos szent vasárnap" (3-4.sz.) kezdetű imát érdemes két változatban is megismernünk. Az elsőt László Józsa Verona, 84 éves asszony mondta el, aki 28 éve özvegy. (Nyisztor Tinka kereste föl és vette föl sok más imáját is, anyaga átadását ez úton is köszönöm). Menye, az 57 éves László Józsefné Kiss Erzsébet tőle tanulta meg ezt és még négy másik imát. *"Most vagy három éve tanultam, s leírtam. Ezeket nem szoktuk imádkozni (=a templomban). Nem tudtam, hogy tudjam megtanulni, mikor tőle meghalltam, olyan szép imádságot. De aztán leírtam, s akkor a könyvből – egy egész telet nezelem, tanultam, meddig megtanultam. Aztán ki voltam Magyarországra, ottand es fogták le sokand azt az imádságot"* – mondja. Milyen egyszerűen hangzik ez: leírni és megtanulni imákat. Ám ezek az asszonyok soha nem tanultak magyarul írni, és a magyar írást is alig tudják elolvasni. Ez a leírás román betűkkel, román helyesírással történhetett, és talán inkább az emlékezet megtámasztására szolgált (sajnos, nem láttam az írásokat), mint a valódi tanulásra. Anyósa, az idős özvegyasszony a tanulás egész láncolatát mondta el: az ő anyja a nagynénjétől (*"anyám anyója, annak a testvére"*) tanulta, aztán az idős özvegyasszony testvérenek tanította, s a testvér tanította meg a húgának. Az ő változatában (3.sz.) a klasszikus szépségű jelenet Szűz Mária és Szent Lukács evangélista között *köszönéssel* kezdődik. Erdélyi Zsuzsa erre egyetlen példát közöl kötetében: "Isten aggyon jó napot, én Uram Teremtőm" (78.sz. ima Nógrádmegyerből) azzal a megjegyzéssel, hogy magyar anyagban nem találta párhuzamát. Az is figyelemre méltó, hogy az evangélista is, és a későbbi szövegrészben Mária "áldott Szent Fia" is *magáza* szólítják meg Szűz Máriát. A moldvaiak újítása-e ez, egyedi variáció, vagy egy régi forma ritka előbukkanása? (Lovász Irén szíves közléséből tudom, hogy egy gyimesi asszony imájában ő is találkozott

magázó megszólítással.) Az ima végi üdvösség-ígéretet vigasztaló képek jelenítik meg, s ezeket liturgikus fordulat zárja le: *“úgy legyen most és mindörökké, ámen”*.

A 4.sz. imádság elmondója néhány apróságot megváltoztatott az anyósától tanult szövegben: elmaradt a köszönés, elmaradt a magázás, a tömörebb formák fellazultak, sorok megcserélődtek, kimaradtak. László Erzsébet ezzel kezdte az ő archaikus imádságait, anyósa sorrendjében ez a harmadik volt.

Élve a lehetőséggel, hogy egyazon imák az átadótól és az átvevőtől is elhangzottak, az 5-8. imák esetében (betűkkel jelölt) jegyzetekben közlöm a László Józsa Verona elmondása szerinti szövegvariánsokat.

Az 5.sz. szövegnek ill. részeinek sok párhuzama ismert, akárcsak a 6-nak. E kettő abban tér el a többitől, hogy László Erzsébet az első sort megismételte, mintha cím lenne. Néhány percre talán erősebb volt benne annak tudata, hogy közönség előtt mondja imáit, mint az Istenhez fordulás.

A 7.sz. imában szereplő *rusnyánfa* etimológiailag a *rusnya* szóval függhet össze, aminek Moldvában igei alakja is él: *megrusnyál* 'megcsúnyul' értelemben. A Székelyföldön *rusnyálkodik* 'bemocskolja magát'; Szegeden is él a *rusnyít*, *rusnyul* igealak, Szlavóniában pedig a *rusnyákdik*: 'foszlik, rojtosodik'. Származhat viszont a *rusnyánfa* a románból kölcsönzött *rusine*, *rusinea* szóból is, ami szegényt, továbbá a 'szégyenvirág'-ot, vagyis vadmurkot (*Daucus carota*) jelenti (ld. Márton Gyula: A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai, Budapest, 1972. 513.1.). (Távolabbi adat a vadmurok és a szégyen kapcsolatára a kalotaszegi mondás: "vadmuroknak nincs közepe, a leánynak nincs szégyene" – lsd. Péntek János, Szabó Attila – Ember és növényvilág. Bukarest, 1985. 227.1.). Gondolhatunk arra is, hogy a szó a *borostyán* megcsönkult, félrehallott, folklorizálódott változata.

A 8.sz. ima, Szent Antal és az Atyaúrsten párbeszéde és a közbenjárás képességének ígérete: nem találtam párhuzamát az eddig közölt achaikus imádságokban. Bosnyák Sándor (i.m.) 1756. szövege talán nem is régi imakönyvi hatást mutatva szól Szent Antal közbenjáró erejéről: *“Érdemeiért Páduai Szent Antalnak! sokféle betegek meggyógyulnak! halál, ördög, tévelygés távoznak! tűztől, víztől sokan szabadulnak”*.

A 9.sz. ima ismert típus, némileg már összefüggéstelenné szakadozott sorokkal. Idős elmondója hozzátette: *“Így tudom. Más tudja másféleképpen is, mer többféleképpen van. Nem egyféleképpen van.”*

A 10.sz. imában különösen szép és messzire vezet a *“virág Jézus benne van”* sor. A záradék ígéretet szó szerint megegyezik ugyanazon asszony következő imájának záradékával, a 11.sz. alatt.

A 12.sz. imádság szövegében, motívumaiban nem sokban tér el az előzőektől, ill. az eddig ismertektől, közlését mégis indokolja elhangzásának helye és ideje. Ez ugyanis az egyetlen iam, amit nem kéredezésre, biztatásra mondtak el, hanem valódi imádságként. Frumországban, egy Puzztina közelében fekvő, félig csángók, félig románok lakta erdőszéli faluban (ahol favágók, román fazekasok, csángó kozsokárkészítők éltek-élnek nagyobb számban) idős asszonyt ravataloztak fel egy háznál. Amikor reggel nyolc óra körül megérkeztünk, a halott nyitott koporsóban, letakarva feküdt az udvaron. 50-60 éves lányai, keresztlányai siratták a koporsóra borulva. A kapunál elő voltak készítve a temetési menet kellékei: kereszt, templomi zászlók, körülöttük a férfiak beszélgettek, várták a papot és a kántort. A koporsó körüli asszonyok gyertyát osztottak, aztán egyikük odaállt a koporsó végéhez, és imádkozni kezdett. Elmondott egy Miatyánkot (első két sora hiányzik, de érdemes a többit közölni: *“jőjjön el a szent országod, legyen meg a szent akaratom, miképpen mennyben, azonképpen itt a földön es; adjad Uram Isten élő kegyelmeinket, és bocsásd meg a mi vétkeinket, mi is megbocsátunk ellenünk vétetteknél, és ne vigy minket a késértetbe, de megszabadíts a gonosz órától, amen!*) majd rögtön utána a *“Ma péntek”* kezdetűt. Aztán visszalépett a többiek közé. Nemsokára megérkezett a pap a kántorral, kezdetét vette a szertartás, majd a temetési menetet a templomba kísérte a Szent Mihály lován elhelyezett koporsót. Több magyar imádság nem hangzott el. Temetések, temetési szokások moldvai leírásaiban (pl. Virt István dolgozataiban a Néprajzi Múzeumban és másutt) nem találtam nyomát hasonló esetnek. Ez adódhat abból, hogy a szokásleírások legtöbbször utólag elmondott rekonstrukciók, amikből egy ilyen, talán nem is jellemző részlet könnyen kimarad. Az is lehet, hogy nem szokás a halottnál a szertartás előtt magyarul imádkozni, s hogy esetünkben csak azért került rá sor, mert igen sokára érkezett a pap, ki kellett tölteni az időt. Nem lehetetlen, hogy a temetés kezdetére láthatóan megérkezett három idegen *“kedvéért”* mondtak el sebtiben két imát – noha ennek ott látható jelét nem adták. Ha ilyenformán ez is *“előadás”* volt, mint a szobákban megismételt kezdősorokkal elmondott imák, akkor fejte hajthatunk a frumószai öregek alkalmazkodó- és ítélőképessége előtt. Ha pedig az idegenek jelenlététől vártak (bármily csekély) megerősítést vagy védelmet magyar imájukhoz a szabad ég alatt, akkor elgondolkozhatunk az életüket satuban tartó szorításokon.

Aki Moldvában jár, akár csak néhány napra is, az lépten-nyomon találkozik a szegénységgel, kiszolgáltatott szükséghelyzetek sorával, árvízről elmosott utakkal, összedöntött házak tengődő lakóival, istállóból elfalazott szobában gyereket nevelő özvegy fiatalasszonnyal, tizenkét saját és kölcsönkapott gyereket egy tál puliszkával megvacsoráztató családdal, sötét-

ben üldögélő lábfájós öregekkel. Találkozik felvirágozott útmenti fészüllettel is, meg lakodalmas menettel, ládában őrzött ragyogó szőttesekkel, üresen tartott "tisztaszobákkal". Találkozik kérdőjelekkel, és találkozik olyan értékekkel, amelyek nélkül nyomorúság lenne a szegénység, amelyek nélkül szegényebbek lennénk mi magunk is.

*

A közlésről: A hangszalagra fölvett imák lejegyzésénél nem törekedtem a teljes fonetikai hűsége. A tagolásban a beszéd ritmusát követtem, és figyelembe vettem az eddigi közlések bevett hagyományait is. A sorvégi vesszőket viszont nem tartottam szükségesnek, a központozást csak a legszükségesebb helyeken tartottam meg, ill. illesztettem hozzá a szövegekhez. A szövegek saját gyűjtéseim, kivéve ahol ezt külön jelölöm. Számmal jelölt jegyzetek a szövegmagyarázatokra, betűvel jelöltek pedig a László Józsa Verona által elmondott szövegváltozatokra utalnak.

1.

Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben,
 Megszenteltesd a te neved,
 Gyűjjön el a te országot,
 Lejen meg a te akaratod,
 Miképpen mennyben, azonképpen itt a földön es.
 Mindennapi kenyerünket add meg nekünk,
 És bocsásd meg a bűneinket,
 Miképpen mi is megbocsátunk
 Az ellenünk vétkezőknek,
 És ne vígy Uram a késértetbe,
 De megszabadíts a gonosztól, ámen.

László József, 65 éves
 Pusztina, 1992.VI.28.

2.

Mi Atyánk Uristen, ki vagy a mennyekben¹⁾, megszenteltesd áldott szent neved, jöjjön el a szent országod, legyen meg szent akaratod, miképpen mennyben, azonképpen itt a földön. Megadjad Uram Isten mindennapi kenyerünket, és bocsásd meg Uram a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsájtunk, akik elleneink vétettek. És ne vígy Uram késértetbe, de megszabadíts a gonosztól, ámen.

László Józsa Verona, 84 éves

Pusztina, 1992.VIII.26.

Gy.: Nyisztor Tinka

¹A felvételtől lemaradt az első két sor, analógiák alapján pótoltuk. Az elmondók személyére nézve l. a bevezetést.

3

Dicsőséges szent aranyos szent vasárnap
 Én felköttem¹ én bűnös ágyamból
 Kimenék bűnös ajtóm eleibe
 Kimosdódám bűnös bűnjeimből
 Feltekinték magos mennybe
 Ottan látám fehér kápolnecskát
 Fehér kápolnának négy szegibe négy arany kereszt
 Közepibe arany ótár
 Arany ótár előtt arany karszékecske
 Benne ül vala a boldogságos szép Szűz Mária
 Feje lehajtva, könyvei² hullanak
 Odamene Szent István, Szent Lukács evangalista
 Jó napot adjon Szűzanyám Máriám
 Isten hozott Szent István, Szent Lukács evangalista
 MÉR SÍR, MÉR SÍR Szűzanyám Máriám
 Hogyne sírjak Szent István és Szent Lukács evangalista
 Mikor teljes harmadnapja hogy elvesztettem az én drágalátos
 Szent Fiamat
 Ne sírjon Szűzanyám Máriám
 Menjen ki ajtaja eleibe
 Álljon ki térgyig vérbe könyökig könnyübe³
 Minnyá'nd eléjő az ő áldott Szent Fia
 Kimene a boldogságos szép Szűz Mária
 Ajtaja eleibe kiállott térgyig vérbe könyökig könnyübe
 Minnyá'ig eléjött az ő áldott Szent Fia
 MÉR SÍR, MÉR SÍR Szűz Anyám Mária
 Hogyne sírjak áldott Szent Fiam
 Mikor teljes harmadnapja, hogy nem láttalak
 Ne sírjon Szűz Anyám Máriám
 Mer leszállottam az öreg földre
 Két nap üldöztek a bűdös zsidók
 Harmadnapra megfogtak
 Kű oszlophoz vetettek

Büdös nyálval töpdöstek⁵
Vas ostorokval ostoroztak
Vasketysükvel⁶ csapdottak
Szembe arcul vertek
De hagyjuk el Szűz Anyám Máriám s engedjük el
Aki ezt elmondja napjába egyszer
Világnak váltságáért
Krisztusnak szent vére hullásáért
Bízánn mondom bézárom poklokknak ajtaját
Kinyitom mennyeknek országát
Beteg a test örvend a lélek
Vígán várja az angyal
Hogy bévezesse a mennyországba
Úgy legyen most és mindörökké, ámen.

László Józsa Verona, 84 éves
Pusztina, 1992.VIII.26.
Gy.: Nyisztor Tinka

¹ felkeltem

² könnyei

³ könnybe

⁴ magázó forma

⁵ köpdöstek

⁶ vaskesztűkkel

Dicsőséges szent aranyos szent vasárnap
Én felköttem az én bűnös ágyamból
Kimentem az én bűnös ajtóm eleibe
Kimosdódtam az én bűnös bűnjeimből
Feltekéntek magas mennyégbe
(Hát) Ott látom fehér kápolnecskát
Négy szegibe négy arany kereszt
Közepiben 'd arany ótár
Arany ótár előtt arany karszékecske
Amelybe üle vala a boldogságos szép Szűz Mária
Feje lehajtval, könnyei hullanak
Odamene Szent Istán Szent Lukácsi evangelista
Mér sírsz Szűz Anyám Mária
Hogyne sírjak Szent Istán és Szent Lukács evangelista

Mikor teljes három napja hogy nem láttam az én áldott
Szent Fiamat

Ne sírj Szűz Anyám
Menj ki ajtód eleibe
Térdig vérbe könnyökig könnyübe
Mer minnyá'nd eléjő a te áldott Szent Fiad
Kimene a boldogságos szép Szűz Mária
Ajtója eleibe térgyig vérbe
Könnyökig könnyübe
Minnyá'g jó az ő áldott Szent Fia
Mér sírsz Szűz Anyám Mária
Hogyne sírjak drága látott Szent Fiam
Mikor teljes harmadnapja hogy nem láttalak
Ne sírj Szűz Anyám
Már leszállottam az öreg földre
Két napot üldöztek a zsidók
Harmadnapon megfogtak
Kú lábhoz köttek¹
Szembe orrba vertek
Büdös nyálakval töpdöstek
Vasketysükvel csapdottak és
Vas ostorokval ostoroztak
De hagyjuk el Anyám ezket mind és engedjük
Ki ezt elmondja este lefektibe regvel felkőtibe
Bizony mondom bészárom pokloknak ajtóját
Megnyitom mennyeknek országát
Beteg a test örvend a lélek
Vígán várja az angyalt
Hogy bévezesse a mennyországba
Mindörökkén örökre, ámen

László Józsefné Kiss Erzsébet, 57 éves
Pusztina, 1992.VI.28.

¹ kötöttek

5

Mennyországba csengetének
Mennyországba csengetének
Az angyalok felgyűlének
Arangyos misét hallgatának

Az én házam Szent Antal
 Négy szegibe négy angyal
 Közepibe szent ótár
 Szent ótáron szent kereszt
 Kérem az Úr Jézust hogy vegye a jobb vállára
 Kérülje meg háromszor az én házamat^a
 És^b hintezen¹ meg a szent véribel
 Én kimenék az én házamból
 Feltekéntek magas mennyiségbe^c
 Nyitva látom^d mennyország kapuját
 Kijel² aranyos
 Belül irgalmas
 Rajta üle vala a világ Urá Jézus
 Szent szakálla szagatval
 Piros vére kiontval
 Küldte vala^e az öröző szent angyalainak
 Küldi vala ötet a fekete³ földnek színire
 Hogy hirdessétek az én bünös^f népjeimnek
 Aki tudja elmondja
 Este lefektibe regvel felkőtibe
 Bizony mondom bézárom poklokknak ajtóját
 Megjelentem halálának óráját
 Három nappal azelőtt^g, ámen.
 László Józsefné Kiss Erzsébet, 57 éves
 Pusztina, 1992.VI.28.

¹ hintsen² kívül³ fekete^a Kérülje meg az én házamat háromszor^b és nélkül^c mennybe^d magas^e onnan szerető szent angyal^f keresztény^g Utolsó három sor: Bizony bézárom/ Megjelentem halála óráját/
Harmadnapján

Olyan annak a napja
 A Krisztusén kénján esik^a
 Azt mondja^b az öt mélységes sebjei
 Akibül kiomlott a drága szent vére
 Misén szólott^c keresztfán
 Hogy ezt a Lélek teremtette
 Este aki ezt elmondja minden pénteken
 Ugy megüdvözljön¹
 Hogy én megüdvözlettem a magas keresztfán, ámen.
 László Józsefné Kiss Erzsébet, 57 éves
 Pusztna, 1992.VI.28.

¹ megüdvözljön

^a esik esetje

^b azt mondja nélkül

^c misén szólott helyett: utolsó órán

7

Ne hol áll^a az áldott Úr^b Jézus
 A Kálvári hegyen
 A Getszemáni kertbe
 A rusnyánfa¹ alatt
 Színye leirvadval²
 Szüve szomorodval
 Azt mondja^c hogy bár van-e test, akit én teremtettem
 És^d lélek, akit én kíttem³
 Mer nem küdném se apostolaimat se angyálaimat^e
 Én magam mennék^f három koronás angyalaimval
 És úgy küdném^g a lelkit a paradicsomba
 Örülni és örvendezni, ámen.
 László Józsefné Kiss Erzsébet, 57 éves
 Pusztna, 1992.VI.28.

¹

² lehervadva

³ küldtem

^a áll helyett ül

^b Uram

^c Mondja vala, vajon van-e

^d és helyett vaj (vajon)

^e a sor: Nem küdeném sem angyalaimat, sem apostolaimat

^f a nélkül

^g küdeném

Valaki csodát akar keresni Szent Antalnál
 Bűön¹ lehet feltalálni
 A valakicsoda^a a Szent Antal
 Felmene az Atyához a^b Fiúhoz és a Szentlélek Úristenhez
 Azt mondja az Atyaúristen neki^c
 Mit hoztál nekem^d ajándékba
 Nem hoztam egyebet Uram Teremtőm
 Csak^e a nagy boldogságnak a nagy boldogságát
 És a fiúistennek a három sing aranyzálát
 Ó eleget hoztál Szent Antal
 Mit kérsz ezért a sok^f ajándékért
 Nem kérek ejet^g Uram Teremtőm
 Csak valaki az én nevembe könyörögjön
 Tengereknek táboroknak rabjai szabaduljanak
 A betegek gyógyulhassanakⁱ
 És a^j károsok vigasztaltassanak
 Ő megadatik Szent Antal
 Teljes asztal
 Istennek mátkája
 Núénak^k bárkája
 És úgy legyen^l mindörökké örökre, ámen.

László Józsefné László Erzsébet, 57 éves
 Puszta, 1992.VI.28.

¹ bőven

² egyebet

^a valakicsoda helyett valaki

^b s a

^c a sor: Azt kérdi az Atyaúristen

^d Szent Antal

^e csak nélkül

^f szép

^g egyebet

^h csak nélkül

ⁱ gyógyítottassanak

^j és a nélkül

^k Noénak

^l most és

9

Ma aranyos péntek
Annak is a napja
Krisztus kénján esedezik
Őt mélységes sebje
Kiből kiomlott drága szent vére
Adtam néked ezt
Tereztette test
Ki ezt elmondja lefektibe reggel felkőtibe
A pokol ajtaja beszámoltatik
Mennyeknek ajtaja végre kimutatódik.

Kripke Péterné Simon (Están) Ilona, 65 éves
Pusztina, 1992.VI.28.

10.

Az én házam Szent Antal
Négy szegibe négy angyal
Közepibe szent ótár
Virág Jézus benne van
Szent szűje szakadval
Piros vére kiontval
Ki ezt elmondja este lefektibe reggel felkeltibe
Úgy idézől a magas keresztfán
Mint én üdvözültem, ámen.

Erős Julianna, 37 éves
Pusztina, 1992.VI.29.

11

Én felkelek piros hajnalba bűnös ájamból¹
Megmosdottam bűneimtől
Kimenék a bűnös ajtóm eleibe
Feltekinték magas mennybe
Ott meglátok egy kápolnecskát
Küjél aranyos belül irgalmas
Abba van a mi Urunk Szent Asszonyunk
Szent haja leeresztvel
Szent ajaka megkékülvel
Szent szűje² megszomorodval

Odamejen Szent István és minden szentek
 Kérdik mér sírsz mi Urunk Szent Asszonyunk
 Hogyne sírjak hogyne sírjak
 Három teljes napja nem látom az én áldott Szent Fiamat
 Menj ki Kálváriahegyen
 Térgyig vérbe könyökig könyvibe³
 Ott meglátod a te áldott Szent Fiadat
 Magas keresztfára felfeszítvel
 Piros vére kiontval
 Szent ajaka megkékülvel
 Szent szűje² megszorodval
 Ostorokval ostorozták,
 Vasketyükkel csapdották
 Büdös nyálikval töpdösték
 Ecetvel itatták
 Véres kendezővel kendőztették
 Ki ezt elmondja este lefektibe reggel felkeltibe
 Úgy üdvözüil a magas keresztfán
 Mind én idvezültem, ámen.

Erős Julianna, 37 éves
 Pusztina, 1992.VI.29.

¹ ágyamból

² szíve

³ könnybe

12

Ma péntek
 Az én házamba Szent Antal
 Közepébe küs oltár
 Abba ül úr Jézus Krisztus
 Szent haja leeresztve
 Szent ajaka megkékülve
 Jobb kezibe küs könnyücske¹
 Abból imádkozik
 Odamene Szent Lukács
 Jüvendüli Isten²
 Mi dolog mi dolog Ur Jézus Krisztus
 Az dolog az dolog ki vagyok parancsolva a Kálvári helyre
 Hogy a zsidók felfeszítsenek
 Magas keresztfára

Vas ostorokval ostorozzanak
Vas lándzsákkal döfődjenek
Piros véreket kiontsák
Fekete földnek színyire
Ki ezt elmondja este lefektibe
Reggel felkőtibe
Kicsid ujját sem hagyja bűnben, ámen.
Dicsőség az Atyának Fiúnak Szentlélek Istennek.
Anonyma, 60 év körül
Frumósza, 1992.VI.30.
elhangzott temetésen, ld. bevezetés

¹ kis könyvecske

² nem érthető tisztán a felvételen

